

Kürt Sorunu ve İdarî Yeniden Yapılanma

Yusuf Şahin

Doç. Dr. | Karadeniz Teknik Üniversitesi, Kamu Yönetimi

Liberal Düşünce, Cilt 14, Sayı: 56, Güz 2009, s. 229-234

1. Giriş

İnsanlar, ihtiyaç duydukları mal ve hizmetlerin bir bölümünü kendileri, bir bölümünü de tarihsel süreç içinde ortaya çıkmış olan başka kişi ve kurumlar eliyle karşılıyorlar. Örneğin, insanoğlunun yerleşik hayata geçmesiyle birlikte tarımsal üretim artınca, tüketebileceğinden fazlasına sahip olan üretici, elindeki artık ürünü başka birisiyle takas etme imkânına kavuşuyor. Piyasa ve devlet, insanlar arasında işbirliğini mümkün kılan kurumlara örnek verilebiliyor. Her iki kurum da insanların tek başlarına yapamayacaklarından çok daha fazlasını yapmalarını mümkün kılıyor. İki kurum arasındaki temel farkın, birincisinde işbirliğinin gönüllü, ikincisinde ise işbirliğinin zorlama yoluyla sağlandığı şeklinde ifade ediliyor.

Devletin ilk olarak nasıl ortaya çıktığı tartışması bir yana bırakılırsa; devlet, hemen her dönem, üç ayrı unsurla birlikte tanımlanıyor: (a) Nüfus, (b) toprak ve (c) egemenlik. Buna, "meşruluk" gibi başka unsurları ekleyen tanımlara da rastlanabiliyor. Ama bugün yaygın bir şekilde talep edilen demokratik sistemlerden hareketle, devletin her zaman bir meşruiyetle birlikte var olduğunu iddia etmek son derece zor gözüküyor. Devlet, yönetilenlerin rızası olmasa da devlet vasfını yitirmiyor. Ama yine de şunu belirtmek gerekiyor: Yönettikleri kimselerin rızasını almayan yönetici(ler), iktidarlarını uzun süre devam ettiremiyor(lar). Devleti, benzer yapılardan ayırt eden en önemli şey, devletin, adâlet dağıtması, düzeni sağlıyor olması gibi şeyler değil, belirli bir toprak parçası üzerinde yaşayan insanlarla ilgili olarak –gerekiyorsa zor kullanarak– son sözü söyleyebilmesidir deniliyor.

2. Devletin İşlev Sahası

“Devlet nedir” sorusuna, “Devlet her şeydir” diye cevap verdiğimizde, toplumsal hayatın tamamının devlet tarafından kuşatıldığı bir toplum; “Devlet hiçbir şeydir” diye cevap verdiğimizde, toplumsal hayatın, devlet ve benzeri hiyerarşik ilişkilerin olmadığı, esasında barışçıl bir temele dayalı bir toplum tasavvur ettiğimiz söylenebilir. Ama ampirik olarak bakıldığında; genellikle, bu iki uç noktaya yakın duran örneklerin bulunduğu görülüyor. Örneğin, “Devlet nedir?” sorusuna; “devlet, her şey değildir ama önemli bir şeydir” diye cevap verildiğinde ihtiyaç duyduğumuz mal ve hizmetlerin önemli bir bölümünün devlet tarafından sağlandığı, işbirliğine dayalı mübadelenin azaldığı; “devlet, hiçbir şey değildir belki ama çok önemli de sayılmaz” diye cevap verildiğinde, ihtiyaç duyduğumuz mal ve hizmetlerin önemli bir bölümünün gönüllü mübadele ilişkilerine dayalı olarak üretildiği-sağlandığı bir toplum tasavvuru ortaya çıkıyor. Bu açıdan bakıldığında; bir ülkede devletin işlev sahasının, o ülkede yaşayan insanların, devlet nedir sorusuna verdikleri cevaplarla yakından bağlantılı olduğu görülüyor.

3. Fikirlerin Gücü

“İnsanlar, önce bir şeyi düşünürler, sonra davranışta bulunurlar” önermesi mi, yoksa “İnsanlar, önce eylemde bulunurlar, bir şey eylemde bulunurlar buna ilişkin bir fikir edinirler” önermesi mi doğrudur, tartışılıyor. Kanaatimizce, insanlar, önce bir fikrin doğruluğuna inanıyor, ondan sonra eylemde bulunuyor. Bunu biraz açmak gerekiyor.

İnsanlar, yaşadıklarından hareketle, yeni fikirler edinebiliyor. Yani tecrübe, fikir edinmede önemli bir yere sahip gibi gözüküyor. Aynı şekilde, çevresel faktörler, yani içinde bulunduğumuz ortam, bizi etkiliyor. Ama insan, son tahlilde, bütün bu faktörleri, bazen oldukça karmaşık bir akıl yürütmeden, bazen de kısa bir değerlendirilmeden geçirdikten sonra bir fikre dönüştürüyor.

İstemediği hâlde belirli şekilde davrananlar da bulunuyor. Örneğin, bir kimse, hiç sevmediği bir fikrin destekçisiymiş gibi davranabiliyor. Ama bu da nihayetinde zihinsel bir süreçten sonra gerçekleşiyor. Değişik faktörlerin etkisi altında kalan biri, istemese bile, hangi türden bir davranış içerisinde olacağı kendisi için iyi olacak, ona bakıyor. Bazen istemediği fikirleri destekleyebiliyor. Bu, otomatik olarak gerçekleşmiyor. Yani eylem, düşünceyi değil düşünce eylemi besliyor.

4. Devlet Tasavvuru

Türkiye Cumhuriyeti, bir kısmı Osmanlı Devleti'nden tevarüs ettiğimiz bir kısmı da sonradan ortaya çıkan bazı sorunların yaşandığı bir ülke olarak ortada duruyor. Bu sorunların nitelendirilmesi değişiyor; Kürt sorunu, Alevilik sorunu, başörtüsü sorunu,

azınlıklar sorunu, bunlara örnek gösterilebiliyor. Ama sorunun kaynağı bizce aynı gözüküyor. Bu ve benzeri kalıcı sorunlarımızın kaynağında devlet algısı yatıyor.

Bizde devlet, 150 yılı aşkın bir süredir dünyaya indirilmeye çalışıyor olsa da, henüz yere inmiş gibi gözüküyor. Devlet, kadiri mutlak bir devlet olarak anlaşılıyor. Sığınılacak bir melce olarak kabul görüyor. Kapak atıldığında, bütün dertlerin biteceği bir yer olarak algılanıyor. Az sayıda vatandaş dışında, devlet kapısı, tek ekme kapısı olarak anlaşılıyor. Az sayıda vatandaş kendi işini yapıyor ama bunların da önemli bir bölümü, yaptığı işi devlete yapıyor. Sivil toplum kuruluşları da sivil olmaktan daha çok, kendisine yakın bir siyasî partinin iktidara gelmesi için uğraş veriyorlar, önce kamuya yararlı bir dernek hâlini alıyorlar (diğerlerinin kamuya yararsız olduğu anlaşılıyor), sonra da bu kuruluşların önü açılıyor.

Devlet, tapınılası bir varlık olarak yukarılarda bir yerde durunca, vazgeçilmez bir olgu gibi algılanıyor. Örneğin, devlete ait bazı kuruluşları özelleştirsin diye kurulmuş bir idare, kendisi özelleştirilecek bir boyuta erişiyor. Devlet, hayatımızın hiçbir alanından elini çekmeyi de düşünmüyor. Bir gün interneti denetim altına alıyor, bir başka gün anaokulunu zorunlu hâle getiriyor. Bu müdahaleler, kendiliğinden iş görebilecek bir yapı olmayan devletin, sürekli olarak beslenmesini zorunlu kılıyor. O da, örneğin, yüz liralık benzine dört yüz lira gibi fahiş bir fiyat ödetilerek gerçekleştiriliyor.

Bu devlet algısı, Türk Ceza Kanunu'na konulan hükümlerle soyut düzlemde kendisini eleştiriden muaf hâle getirirken, somut görünümüne de yine değişik yollarla korunaklı alanlar yaratıyor. Bu bağlamda ilk akla gelen, siyasetçilerin dokunulmazlıkları oluyor. Oysa devlet, bürokratik yapısını yani memurlar ordusunu yargılamayı bile imkânsız hâle getiriyor gibi gözüküyor. Devletin vatandaşa temas eden kısmı, vatandaştan gelebilecek şikâyetler karşısında korunaklı bir alana çekiliyor. (Avrupa Birliği'ne uyum çerçevesi içinde yapılan düzenlemeler, bunu, ancak kısmen ortadan kaldırıyor.)

Devlet kadir-i mutlak bir devlet gibi algılanınca, fani varlıklar olarak bizim bir şey yapamayacağımız kabul ediliyor. Her şey devlete havale ediliyor. Devletin işlev sahası, büyüdükçe büyüyor. "Devleti ele geçiriyorlar!" eleştirisi, "Bu gücü biz değil, başkaları kullanıyor" eleştirisinden öteye geçmiyor. Devlet, başkalarını, özellikle de istemediklerimizi adam etmenin bir aracına dönüşüyor. İktidarı ele geçirmek, bizi, fani olmaktan çıkarıyor, yarı tanrısal bir varlık boyutuna eriştiriyor.

5. İdarî Yeniden Yapılanma

İdare, en basit tanımıyla, devletin; devlet yapsın denilen şeyleri yapan kısmını oluşturuyor. "Devlet neyi yapsın?" sorusu, demokrasilerde, "halk"ın vereceği bir soru olarak karşımıza çıkıyor. Türkiye de demokrasiyle idare ediliyor, deniyor. Eğer, "Devlet ne yapsın?" sorusuna siyasetçiler cevap bulunuyorsa, demokrasiyle idare ediliyor

olduğumuz anlaşılıyor. Ama siyasetçiler de, bir şekilde, kendisine telkin edilen şeyleri “Devlet yapsın” diyorlarsa, o zaman buna demokrasi demek zorlaşıyor.

Devlet yapsın dediğimiz şeylerin tamamını, tek bir merkezden yürütmek istediğimizde “merkezden yönetim”, devlet yapsın dediğimiz şeylerin bir bölümünü, bu işlerin yapılacağı yere, yöreye en yakın kamusal birimler yerine getirsın dediğimizde “yerinden yönetim” ilkesiyle karşılaşıyor. Yerinden yönetim, halka yakın olmayı ima ettiğinden, demokratik yönetimin önemli bir unsuru olarak da görülüyor.

Demokrasi, bir yönüyle, “bireysel kendi kaderini tayin” fikriyle yakından ilgili buluyor. Bireysel kaderini tayin eden/edebilen birey, kamusal işlerle ilgili kaderini de tayin etsin/edebilsin denildiğinde; karşımıza demokrasi çıkıyor. Bu yüzden, yukarıda sözünü ettiğimiz devlet algısıyla yerinden yönetim anlayışını bağdaştırmak zor gözüküyor. Birisi bütün gücün yukarıya doğru çıkarılmasını hatta insanların erişebileceği bir noktanın ötesine taşımayı ima ederken, ikincisi halka, halkı oluşturan bireylere yaklaşmayı ima ediyor.

Yerinden yönetim, bireye yaklaşmayı ifade ettiği için liberallerin kerhen desteklediği bir yönetim anlayışı olarak karşımıza çıkıyor. Devlet yapsın denilen şeylerin halka en yakın noktada yerine getiriliyor olması, halkı oluşturan bireylerin önemsendiğini gösteriyor. Bir sonraki adım, bütün işlerin bireylere bırakıldığı bir aşamayı oluşturuyor. Liberaller, yerinden yönetimi kerhen destekliyorlar, zira aslında devletin işlev sahasının olabildiğince küçülmesini istiyorlar. Yerinden yönetim, bundan önceki son durak olduğu için anlamlı bulunuyor.

6. Kürt Sorunu ve İdarî Yeniden Yapılanma

Bir insanın kimliği, seçtiği ve seçmediği unsurlarla birlikte ele alınıyor. Etnik köken de bu kimliğin bir parçasını oluşturuyor. Bir insan, hangi etnik kökene sahip olacağını seçmiyor. Devletin, uygulamalarıyla, birisine çıkıp da “Sen niye şu etnik kökendensin?” anlamına gelecek şekilde muamelede bulunması, akla ziyan bir durum ortaya çıkarıyor. Kürt sorunu, tarif edene göre değişen bir sorun olarak karşımızda duruyor. Bize göre sorun, insanların seçmediği bir şeyden dolayı mâruz kaldığı muamelelerin sonuçlarının toplamı olarak ortaya çıkıyor. Kürt sorunu, “bir insan Kürt olmayı seçiyor mu?” sorusuna verilecek cevapla yakından ilişkili gözüküyor. Bizce, bu soruya ancak “Hayır” şeklinde cevap verilebiliyor. Şu hâlde insanî bir durum olarak “Kürt” olmayı elde var bir diye kabul etmekten başka bir yol gözüküyor. Bunu ret ve inkâr ne kadar anlamsızsa (Türk milliyetçiliği), bununla övünmek ve tafra satmak da (Kürt milliyetçiliği), o kadar anlamsız hâle geliyor.

Kürt sorunundan söz ederken idari açıdan yeniden yapılanmanın önemine dikkat çekiliyor. Bununla, yerinden yönetim kuruluşlarının (il özel idarelerinin, belediyelerin,

köylerin) daha fazla sorumluluk üstlenmesi hedefleniyor. Bunun için de başta anayasa olmak üzere bir dizi hukukî düzenlemenin yapılması gereğine dikkat çekiliyor.

A. İdeal Çözüm

Burada, biri olmasını istediğimiz ideal çözüm, biri de –istemediğimiz ama bugünkü durumla kıyaslandığında tercih edeceğimiz– tatmin edici çözüm olmak üzere iki ayrı modelden söz ediliyor.

Liberal fikriyat, özü itibarıyla, devletin matah bir şey olmadığı kabulüne dayanıyor. Liberaller devletin reddetmiyorlar ama devletin var olduğu işlev sahasında, özel sektörden daha etkin ve verimli bir iş görmesini de önemsiyorlar. Bu yüzden, bir ilke olarak, devletin işlev sahasını daraltmayı öneriyorlar.

Bu açıdan bakıldığında; iki şeyin yapılması, birincisi, devletin dünyevileştirilmesi, araçsal bir şekilde algılanması, ikincisi devletin şu an yerine getir(eme)diği işlerin özel sektöre bırakılması, âcil gibi gözüküyor. Bunlardan sadece birisinin yapılması anlamlı olmuyor. Sadece birinci adımın atılması durumunda; devlet algısının değişmesi önemli görülüyor ama devlet yine de toplumsal hayatın önemli bir bölümünü kontrol etmeye devam ediyor. Sadece ikinci adımın atılması durumunda da; devletin işlev sahası küçülmüş oluyor ama devletin sorgulanamazlığı devam ediyor. Bu yüzden, liberal biri için, her iki adımın birden atılması hayati derecede önem arz ediyor.

O zaman, şöyle bir durum ortaya çıkıyor: Anayasal ve yasal düzeyde devleti kutsallıktan arındıracak düzenlemelerin yapılması gerekiyor. Bunlar arasında örneğin, zorunlu eğitime son verilmesi önemli bir yer tutuyor. Zira zorunlu eğitim, ulus devletlerin, "itaatkâr" vatandaş yaratmak için bulduğu, bulabileceği en iyi yöntem gibi gözüküyor. Bu açıdan, eğitimin zorunlu olmaktan çıkarılması, çoğulcu hâle getirilmesi, yeni yetişecek nesillerin devlet algısının değişimi bakımından önemli görülüyor. Bu, aşağıdan yukarıya doğru bir değişimin yaşanmasına yardımcı oluyor. Oysa hayat devam ediyor. Bunun, yukarıdan aşağıya reformlarla desteklenmesi de gerekiyor. AB'ye uyum süreci içinde gerçekleştirilen birtakım anayasa ve yasa değişiklikleri, buna hizmet edecek gibi gözüküyor. (Burada iki şeye, birincisi, uzun vadede, AB'nin muazzam bir bürokratik yapıya dönüşme temayülü içinde olduğunu; ikincisi, AB veya dış destekle yapılan reformların –örneğin, belediyecilikle ilgili 150 yılı aşkın düzenlemelerin– bazen istenen sonuçları doğurmadığını tespit etmek gerekiyor.)

Devlet algısının hem aşağıdan yukarı hem de yukarıdan aşağı yöntemlerle değiştirilmesi yetmiyor. Devletin işlev sahasının daraltılması da gerekiyor. Bu da birincisiyle bağlantılı olacak gibi gözüküyor. Kendi ayaklarının üzerine durmayı öğrenerek yetişen birey, artık her şeyi devletten beklemeyi bırakıyor. Ama hayat devam ediyor. Bir nesil, iki nesil geçmesini bekleyip devleti farklı algılayan bir neslin ortaya çıkmasını beklemek, bugünü göz ardı etmek anlamına geliyor. Bu yüzden, bir taraftan da, yukarıdan aşağıya reformlarla devletin işlev sahasını daraltacak adımlar atmak gerekiyor.

O zaman şöyle bir tablo ortaya çıkıyor: Bir taraftan yukarıdan aşağıya reformlarla devlet algısı değiştirilmeye devletin işlev sahası azaltılmaya çalışılıyor. Diğer taraftan, özellikle, zorunlu olmayan, çoğulcu bir eğitimle devlete farklı bakan, ikbalini devlette görmeyen, devlet mutlaka bir şey yapacaksa bile bunu düzgün yapsın diyebilen bir neslin yetişmesi için uğraşılıyor.

B. Tatmin Edici Çözüm

AB, temel bir ilke olarak, yerindenlik (*subsidiarity*) ilkesini benimseyerek kamusal işlerin yürütülmesini aşağıdan yukarıya doğru örgütlemeye çalışıyor. Bu ilkeye göre, kamusal bir mal veya hizmet, halka en yakın noktada üretilebiliyorsa/sunulabiliyorsa orada üretilsin/sunulsun deniliyor. Bu açıdan bakıldığında; yerindenlik ilkesinin liberal değerlerle bağdaştığı ileri sürülebilir. Liberal olmayan ama devletin de toplumsal hayata mâkul bir düzeyde karışmasını isteyen, devletin hayatımıza karıştığı alanlarda da belirli ilkeler ve değerler ölçüsünde iş görmesini bekleyen biri için, Avrupa Yerel Yönetimler Özerklik Şartı bir çerçeve oluşturuyor. Türkiye, bazı maddelerine çekince koyarak Şartı kabul etmiş gözüküyor. Yukarıdan aşağıya bir reform biçimi olarak bu Şartın, yine de bir işlevinin olacağı söylenebilir. Ama uygulama, her zaman, Şartın öngördüğü bir biçimde yürümeyecektir, bunun için zihniyet değişimi önemli eleştirisi de yapılabilir.

7. Sonuç Yerine

Kürt sorunu, kanaatimizce, bizim devlet algımızdan, her şeyi devlete havale etmeye teşne yapımızdan, devletçiliği bir ilke olarak reddeden bir zihniyete sahip olmamamızdan kaynaklanan sorunlarımızdan bir tanesi olarak ortaya çıkıyor. Böyle bir sorunu, devletin bir takım mal ve hizmetleri sunmasını temin ederek çözmeyi talep etmek, AK Parti'nin hizmet siyasetinde görüldüğü gibi, sorunu çözmüyor. Sorun, bir özgürlük sorunu olarak ortada duruyor. Kalıcı sorunlarımız, bize, devletin daha fazla müdahil olduğu çözüm yollarıyla çözülebilecek sorunlar değilmiş gibi geliyor. Bu yüzden, en mantıklı yol, devletin gölge etmemesini istemektir.

İdarî yeniden yapılanma, kadiri mutlak devlet algısının sürdüğü bir ülkede, ancak kısmî bir rahatlama sağlıyor, hatta bazen daha da kalıcı sorunlara yol açabiliyor. Savunmasız birey, sadece merkezî iktidarın kalıbına sokulmaya çalışılırken bu defa hem merkezî iktidarın hem de yerel iktidarın gadrine uğruyor. Şu hâlde idarî yeniden yapılanma taleplerini, aşağıdan yukarıya bir zihniyet dönüşümünü mümkün kılacak yolla birlikte düşünmek gerekiyor. Yukarıdan aşağıya bir dönüşüm çabası, bireylerin temel hak ve hürriyetlerini korusun, kollasın diye oluşturulmuş bir Anayasa Mahkemesi örneğinde olduğu gibi, tam tersi bir sonuç da doğurabiliyor. Kısaca, fikrî yönden bir olgunlaşma sağlamaksızın yukarıdan aşağıya yöntemlerle sorun çözmenin birtakım kusurlarının bulunduğu akıldan çıkarmamak gerekiyor.